

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний університет

**СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ПРОЦЕСИ
В УКРАЇНІ ТА СВІТІ:
ІСТОРІЯ, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ**

Матеріали
ІХ Всеукраїнської науково-практичної конференції

(Суми, 29 квітня 2022 року)

Суми
2022

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Власенко В. М., канд. іст. наук (Сумський державний університет);
Гончаренко А. В., канд. іст. наук (Сумський державний університет);
Дегтярьов С. І., д-р іст. наук (Сумський державний університет);
Зякун А. І., канд. іст. наук (Сумський державний університет);
Льницький В. І., д-р іст. наук (Дрогобицький державний педагогічний університет ім. І. Франка);
Каганов Ю. О., д-р іст. наук (Запорізький національний університет);
Камьонка М., д-р габ. (Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN w Krakowie, Польща);
Король В. М., канд. іст. наук (Сумський державний університет);
Котляр Ю. В., д-р іст. наук (Чорноморський національний університет ім. П. Могили, м. Миколаїв);
Куліш А. М., д-р юрид. наук (Сумський державний університет);
Лебідь А. Є., д-р філос. наук (Сумський державний університет);
Лобко Н. В., канд. іст. наук (Сумський державний університет);
Нестеренко В. А., канд. іст. наук (Сумський державний університет);
Черкасов А. А., д-р іст. наук (Cherkas Global University, США).

Видання рекомендоване до друку рішенням вченої ради
Навчально-наукового інституту права СумДУ
(протокол № 9 від 16.06.2022 р.)

Суспільно-політичні процеси в Україні та світі: історія, проблеми, перспективи : матер. ІХ Всеукр. наук.-практ. конф. (Суми, 29 квітня 2022 р.) / ред. колегія : В. М. Власенко, А. В. Гончаренко, С. І. Дегтярьов та ін. – Суми : Сумський державний університет, 2022. – 433 с.

До збірника увійшли наукові статті та повідомлення викладачів, студентів, учених та аспірантів ЗВО і наукових установ, виголошені в рамках ІХ Всеукраїнської науково-практичної конференції «Суспільно-політичні процеси в Україні та світі: історія, проблеми, перспективи» (Посвідчення УкрІНТЕІ № 1022 від 20 грудня 2021 р.), присвяченої актуальним питанням суспільно-гуманітарних наук.

© Сумський державний університет, 2022

ШУТЬ Тетяна Іванівна
студентка, гр. ІС-11,
Сумський державний університет
(наук. керівник – к.і.н., доц. Зякун А. І.)

Пам'яткоохоронна діяльність громадських та наукових товариств на Заході України в ХІХ – на початку ХХ ст.

Пам'яткоохоронна діяльність – це важливі заходи, що здійснюються з метою збереження та захисту об'єктів історико-культурної спадщини та історичного середовища в цілому. Тривалий час, протягом першої половини ХІХ ст., заходи з охорони пам'яток історії та культури здійснювалися на громадських засадах.

Пам'яткоохоронна робота на Закарпатті, Галичині та Буковині – українських землях, що входили до складу Австрійської (згодом Австро-Угорської) імперії контролювалася Центральною комісією, що була створена за наказом австрійського імператора 31 грудня 1850 року. В 1911 р. вона була реформована на Раду пам'яток та Державну раду пам'яток. Перша виконувала роль дорадчого органу, друга ж складалася з консерваторів, які мали великий штат помічників. Даний закон мав фундаментальне значення для становлення пам'яткоохоронної роботи даного регіону, адже він чітко прописував та означував коло питань, що стосувались даної теми. А саме: давав чітке означення, що таке пам'ятка, окреслював коло предметів, які підпадали під це

поняття, запроваджував поділ їх на групи, прописував заходи щодо збереження й охорони об'єктів культурної спадщини, а також обов'язковим стало складання реєстру пам'яток [1].

Збиранням та охороною пам'яток на Буковині, Галичині та Закарпатті займалися Наукове товариство імені Шевченка, Історичне товариство у Чернівцях, Ставропігійський інститут, Львівський та Чернівецький університети.

Найвпливовішим осередком української пам'ятоохоронної роботи в Австро-Угорщині було Наукове товариство імені Шевченка. До нього входили відомі письменники, культурні та громадські діячі, духовенство, етнографи: Нечуй-Левицький, Грінченко, Зубрицький, Франко, Гнатюк, Вовк, Лисенко, Лепкий, Шептицький, Грушевський, Петров. Товариство було засновано у Львові 1873 р. з метою пошуку та охорони пам'яток старовини (писемності, мистецтва, історії, архітектури, етнографії). За роки свого існування товариство видало близько 300 наукових праць. Наслідком їх багатолітньої праці стало створення музею та бібліотеки. У музеї зберігалися десятки тисяч унікальних пам'яток історії та культури, а бібліотека мала понад тисячу рукописних творів XVI – XIX століть, приблизно 300 тисяч томів різноманітних книг. Нажаль ці установи та їх скарби зазнали значних втрат у період Першої світової війни [2].

У Тернополі функціонував історико-краєзнавчий науковий гурток, що займався дослідженням і збереженням фортець та замків Західного Поділля. Гурток

видавав «Щорічник Тернопільського наукового гуртка», статті публікувалися українською та польською мовами. А в 1913 р. було відкрито «Музей Подільський», що налічував 10 тисяч експонатів, значна частина яких становила археологічну збірку.

Також важливу роль у збереженні культурно-історичних пам'яток відігравали церковні історико-археологічні товариства та єпархіальні історико-статистичні комітети православних церковних братств. Зокрема, наприклад, у Кам'янець-Подільському було створено Комітет для історико-статистичного опису єпархії, пізніше перейменовано в Подільське єпархіальне історико-археологічне товариство. Вони активно реставрували духовні споруди, іконостаси, збирали рукописні матеріали – було видано 12 випусків «Трудов» у яких публікувались усі зібрані матеріали [1].

Ставропігійський інститут займався реставраційними роботами, зокрема, Успенської церкви Львова. На її базі був створений музей, основою його експозиції послужили архівні матеріали Львівського братства. В 1888 р. музеєм було підготовлено археологічно-бібліографічну виставку [3].

Історичне товариство у Чернівцях займалося культурно-просвітницькою діяльністю. Виступало одним із ініціаторів руху проти так званого «оновлення» культурних та історичних пам'яток.

У грудні 1900 р. було створено Товариство дослідників Волині. Наслідком його плідної праці стало відкриття музею (у 1913 р. на його базі утворився Волинський центральний музей) та бібліотеки. Товариство

видавало «Труди», де і публікувалися результати пам'яткоохоронної діяльності [4].

На території Волині пам'яткоохоронні заходи проводилися Київським товариством охорони пам'яток. Зокрема, була проведена реставрація замку Чорторийських, досліджувався Луцький замок. Товариство сприяло утворенню Острозького краєзнавчого музею [1].

Окрім українських громадських організацій на західних територіях України діяли німецькі, румунські, польські культурно-освітні осередки. Так, Національний заклад імені Оссолінських мав величезну книгозбірню, яка містила рукописи, манускрипти, автографи, архівні матеріали українських міст, описи культових споруд, оригінали копій гетьманських універсалів. Заклад виступав, як осередок українського культурного середовища. Під час радянської окупації багато реліквій було безповоротно втрачено [5].

Популяризацією старожитностей займалося і польське Крайове археологічне товариство, що було створене у Львові. Воно видавало часопис «Археологічний огляд» у якому розміщували як результати власних досліджень, так і своїх колег науковців. Важливим внеском у розвиток історичної пам'яткознавчої науки було проведення з'їзду українських та польських археологів, та проведення археологічної виставки у Львові 1885 році в університеті Львівська політехніка [3].

Таким чином, пам'яткоохоронна та пам'яткодослідна робота на західноукраїнських землях проводилася громадськими організаціями, меценатами, історико-статистичними комітетами, науковими гуртками та

просвітницькими братствами, як українськими, так і румунськими, польськими, німецькими. Особливостями збереження пам'яток історії та культури на цих землях було те, що тут воно регулювалося на законодавчому рівні. Зокрема, спочатку Центральною комісією, а дещо пізніше Радою пам'яток та Державною радою пам'яток.

1. Гаврилюк С. Процес зародження пам'яткоохоронної діяльності в Україні (XIX – початок XX ст.). *Краєзнавство*. 2015. 3/4 (92/93). С. 225–233.

2. Наукове товариство імені Шевченка. Енциклопедія. Т.1 : А — Бібл / ред. тому: О. Купчинський, О. Савула, Н. Федорак] / Наук. т-во ім. Шевченка, Ін-т енциклопед. дослідж. НАН України ; [ред. рада: М. Андрейчин та ін. ; відп. ред. О. Купчинський]. — Київ ; Львів ; Тернопіль: НТШ, 2012. — 600 с.

3. Булик Н. Археологічні осередки Львова (1875-1914) : наукові пошуки та польові здобутки. *Археологічні дослідження Львівського університету*. 2008. Вип. 11. С. 209–237.

4. Костриця М. Ю. Товариство дослідників Волині: історія, діяльність, постаті / М. Ю. Костриця. – Житомир: М. А. К., 2001. – 360 с.; Гаврилюк С. В. Вказ. праця. – С. 192–196.

5. Голик Р. Легенда львівського Оссолінеуму: постаті, видання та соціальна роль бібліотеки Оссолінських в уявленнях галичан XIX–XX ст. *Збірник наукових праць / НАН України, ЛННБУ ім. В. Стефаника*. Львів 2010. Вип. 2(18). С. 674–689.